

FENOMENOLOJİK YÖNTEM: TEORİK TEMELLERİ VE UYGULAMASI*

Şeyma AKIN¹

Öz

Bilginin kaynağı ve geçerliliği sosyal bilimlerde sürekli bir tartışma konusu olagelmıştır. Pozitivist yaklaşımla bilgi elde eden doğa bilimlerine kıyasla sosyal bilimlerin yöntemlerini nispeten daha geç geliştirebilmiştir. Fenomenoloji, doğa bilimlerinin yöntemi dışında bir yöntem arayışı çerçevesinde felsefi bir tartışmayla başlamış ve daha sonra bir yöntem olarak ortaya atılmıştır. Yöntem zaman içinde daha yaygın uygulanır hale gelmiş, günümüzde fenomenolojik çalışmalar çoğalmış ve birçok disiplinde uygulanır hale gelmiştir. Ancak bazı araştırmalarda fenomenolojiye basit bir veri toplama yöntemi olarak başvurulduğu ve zaman zaman sadece bir mülakat yöntemine indirgenerek uygulandığı görülmektedir. Oysa fenomenoloji, felsefi bir tartışma içinden doğmuş ve sonunda bir araştırma yöntemi olarak ortaya konmuştur. Bu makale, özellikle sosyal bilim alanında bir araştırma yöntemi olarak kullanılan fenomenolojinin kökenlerini, gelişimini ve sosyal bilime yansımalarını ele almıştır. Bu bağlamda öncelikle Edmund Husserl ve fenomenolojik yaklaşımı ortaya konmuş, ardından Alfred Schütz'ün perspektifi, ileri sürdüğü yöntemler ve bunların sosyal bilimdeki yansımaları tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Fenomenoloji, Husserl, Schütz, Sosyal Bilimde Yöntem, Sosyoloji ve Fenomenolojik Yöntem.

Jel kodları: Y80, Z00

PHENOMENOLOGY: THEORETICAL BACKGROUND AND ITS IMPLEMENTATION

Abstract

The source and validity of knowledge has been a separate topic of discussion when it comes to social sciences. In contrast to natural sciences, social sciences were relatively late to develop its own methods. Phenomenology began with a philosophical discussion in the search for a method and in the process, has become widely applied and has provided a basis for new approaches to important sociologists. Today, phenomenological studies have increased considerably; however, in some studies, it is seen that phenomenology is used as a simple data collection method or considered as an interview technique. Phenomenology was born out of a philosophical debate and was put forward as a research method. This article discusses the origins and development of phenomenology, its application in social science and its effects on disciplines and its limitations. In this context, especially the perspective of Husserl and Schütz and the methods they put forward in social science were discussed.

Keywords: Phenomenology, Husserl, Schütz, Methods in Social Sciences, Sociology and Phenomenological Method

Jel Classification: Y80, Z00

* Bu çalışma, "Muhafazakâr Girişimcilerde Zenginleşme ve Zihniyet Dönüşümü: Georg Simmel'in Paranın Felsefesi Tezi Çerçevesinde Bir Çalışma" adlı doktora tezinden türetilmiştir

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Konya, Türkiye, sakin@erbakan.edu.tr. Orcid ID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-5503-9565>.

1. Giriş

Bilginin kaynağı meselesi, özellikle modern dönemde felsefi tartışmaların konusu olmuş ve günümüze yansımaları devam etmektedir; zira bilginin doğruluğu ve geçerliliği konusunda halen fikir ayrılıkları mevcuttur. Sosyal bilimin pozitivist bir yaklaşım benimsemesi gerektiği görüşü günümüzde kısmen değişmiş olmakla birlikte, bilginin “meşruiyetinin” hala belirli kıstaslara ve kanıtlara dayalı olması gerektiği aşikardır. Detayları aşağıda belirtildiği üzere fenomenolojinin sosyal bilimlerin bilgi üretimi sürecinde benimsenecek saf pozitivist bir yaklaşımın sınırlılıkları ve eksiklikleri nedeniyle kendi yaklaşımı ve paradigmasıyla ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Bu çalışmada ele alınacak bir başka mesele fenomenolojinin anlaşılmasıyla ilgilidir. Bu kapsamda yayınlanan çalışmalarda zaman zaman fenomenolojinin dar bir perspektiften ele alındığı – örneğin, felsefi bir tartışmadan doğan bir yaklaşım ya da sahada uygulanan kimi teknikler bütünü şeklinde algılandığı – görülmektedir.

Bilimin objektif ve genel geçer bilgiler elde ettiği iddiasının aksine insanı ve beşerî olayları anlama söz konusu olduğunda ‘evrensel bilgi’ elde etmek oldukça zordur. Örneğin, aynı olay ne kadar çok kişiden dinlenirse o kadar farklı anlatılarla ve perspektiflerle karşılaşmak muhtemeldir. Yine, birbirini tanımadığı halde bir grup insanın herhangi bir olaya/fenomene yönelik düşünce ve tavırların benzeşmesi mümkündür. Sosyal bilimin özellikle de sosyolojinin nesnesi insandır; bu nedenle insanı odağa alan bir araştırma, muhtemel zorlukları hesaba katmak ve ona göre bir yöntem belirlemek zorundadır. Almanca konuşan coğrafyada özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısında sosyal bilimin yöntemi tartışılmış ve fen bilimleri yönteminden farklılaşmaya gidilmiştir (Morat, 2008:101). Fenomenolojiyi ve fenomenolojik tartışmaları da bu bağlamda kavramak gerekmektedir; zira hareket noktası, rasyonel veya pozitivist yollarla bilgi edinmekten ziyade “şeylere” tinsel-sezgisel noktadan “nesnelere” özüne bakmak gerektirir (Wiltsche, 2015:60). Böylece bu yaklaşım, sosyal bilimde yeni bir yöntemin ortaya çıkmasına imkân vermiştir. Süreç içinde felsefi bir tartışmadan çıkıp bir yöntem olarak temelleri inşa edilmiş ve ardından çeşitli disiplinlerde uygulama imkânı bulmuştur.

Şüphesiz sosyoloji, fenomenolojik yaklaşıma, yöneme ve çalışmalara başvuran disiplinlerden biridir. Hatta Schütz ile fenomenoloji, felsefi tartışmalardan bir adım ileriye taşınmış ve sosyal bilimde/sosyolojide uygulanmaya başlanmıştır. Elbette, fenomenoloji ve sosyoloji arasındaki ilişkinin mahiyeti, zaman zaman tartışılmış ve iki alan arasındaki etkileşim ele alınmıştır. Söz konusu ilişki ve etkileşime birkaç noktadan bakmak gerekmektedir. Bunlardan biri, fenomenolojinin sosyolojik çalışmalar için bir çerçeve sağlamış olmasıdır. Böylece, topluma ilişkin bilginin nereden ve nasıl elde edileceğine dair bir zemin hazırlanmıştır. Gerçek öylece var olan bir durum olmayıp bireyin tecrübesi ile çevresi arasındaki ilişkilerden oluştuğuna göre, sosyolojinin odaklanacağı yer de burada olmalıdır. Aynı zamanda fenomenoloji, sosyoloji için teorik bir zemin sunmuştur; Schütz’ün de kullandığı ve sosyolojik yöntem için başvurduğu kavramlar, Husserl’in teorik tartışmalarına dayanmaktadır. Fenomenolojik yöntem ile araştırmalar yapan sosyolojinin aynı zamanda kendi bilgi edinme süreçlerini de test etmesi mümkündür; zira fenomenolojik bir yaklaşımla belirlenen aşamalar ve teknikler ortaya konmuş ve böylece denenme imkânı doğmuştur. Fenomenolojik yaklaşımla çeşitli alanlarda akademik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bunlar yapısı gereği psikoloji ağırlıklı olmak üzere, hukuk, iş dünyası ve sağlık bilimlerinden toplumsal hafıza çalışmalarına kadar çeşitlilik göstermektedir (bkz. örneğin Norlyk, 2020; İlerisoy, 2023, hukukla ilgili olarak, Karagöz Yeke, 2015, yönetim bilimleri için Odongo ve Natara, 2024).

Bu çalışmada bilginin kaynağı çerçevesinde ve sosyal bilimin bilgi kaynağı ve kaynakların meşruiyeti tartışmaları bağlamında fenomenoloji incelenecek, fen bilimlerinden farklılaşma sürecinde felsefi tartışmalar, özellikle Husserl merkezli olarak ele alınacaktır. Ayrıca, sosyal bilimin, özellikle de sosyolojinin bu felsefi tartışmalardan kendi sahasına uygun bir yöntem geliştirme süreci ve Schütz’ün

bu sürece etkisi ve katkısı ortaya konacaktır. Böylece sosyal bilim çalışmalarında fenomenolojinin ne anlama geldiği, hangi tartışmalardan doğduğu, nasıl bir çözüm ve yöntem geliştirdiği ve sahada nasıl uygulandığına ilişkin sorulara cevap verilecektir.

2. Fenomenolojiye Genel Bir Bakış

Fenomenoloji, kişinin perspektifinden tecrübesiyle oluşan bilinç yapılarının incelenmesidir (Smith, 2018). Dolayısıyla epistemolojik açıdan farklı bir anlayış sergilemekte ve anlam sistemleri üzerinden sosyolojik bir gerçekliği ortaya koyduğunu ileri sürmektedir (Smelser, 1997:10). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, fenomenoloji bir yöntem olduğu kadar bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır; dolayısıyla düşünsel kalıplarımızı incelemek için bir araştırma yöntemi olarak anlaşılacağı (Wolff, 2002:499) gibi bilimsel perspektiften farklı felsefi bir anlayış olarak da ifade edilebilmektedir. Husserl'in kendi ifadesiyle (1950:23) "fenomenoloji bilime işaret eder, bilimsel disiplinler arasındaki bir ilişkiyi ifade eder; aynı zamanda fenomenoloji bir yöntem ve düşünme biçimidir: özellikle felsefi düşünme biçimi." Ona göre doğa bilimlerinde karşılıklı etkileşim vardır ve birbirini örnek alması mümkündür, ancak felsefe için farklı ve yeni bir hareket noktası şarttır.

Sosyoloji, gündelik hayatın nasıl tecrübe edildiği ve/veya onun nasıl anlamlandırıldığını irdelemeyi amaçlar (Outhwaite, 2006:473). Fenomenoloji, bireysel bilgi ve öznelliği öne çıkararak bilgi üretmeye çalışmaktadır; böylece fenomeni kavramayı amaçladığından anlatılara dayanarak gerçekliği ortaya koyma çabasıdır (Lester, 1999:1; Yüksel ve Yıldırım, 2015:2). Elde etmeye çalıştığı bilgiyi mevzu bahis fenomenle bağlantılı tecrübe eden kişilerden almaktadır, ancak burada bireysel bilgiden ziyade aralarındaki bağ ve ilişkileri veya benzerliklere odaklanmaktadır.

Fenomenoloji kavramı en çok Edmund Husserl ile anılsa da daha önce Kant veya Hegel gibi düşünürler tarafından kullanılmıştır; ancak Husserl'in en başlarda zikredilmesi onun doğa/fen bilimlerinin yöntemine karşı bir yöntem ve felsefi anlayış ileri sürme çabasından kaynaklanmaktadır. Fenomenolojinin çeşitli disiplin ve çalışmalar üzerinde etkisi olmuştur; bunlar etnometodolojiden feminist araştırmalara kadar geniş bir yelpazeyi içermektedir. Ortak noktaları, bireylerin bir fenomeni nasıl algıladığını ve anladığını ortaya koymaktır (Wallace ve Wolf, 2012:349). Husserl'in fenomenolojisi, daha sonra varoluşçuluk, psikoloji ve sosyoloji gibi alanlar üzerinde etkili olmuştur (Wilson, 2002). Kendisi astronomi ve matematik okumuş, bir süre matematik eğitimine ağırlık vermiş, ancak sonrasında felsefeye yönelmiş ve bu alanda hocalık yapmıştır (Blume, 2003:134). Muhtemelen böyle bir eğitimi neticesinde farklı bir anlayış ve yaklaşım ortaya çıkabilmiştir. Bu alanda zikredilmesi gereken diğer kişi elbette Alfred Schütz'dür, zira Husserl'in yaklaşımını kabul etse de Weber'in anlama kavramına başvurarak fenomenolojik yöntemi geliştirmiştir ve dolayısıyla fenomenolojik teorinin kurucularından kabul edilmektedir. Kendisi Husserl'den etkilenmiş, ancak bazı hususlara karşı çıkmış ve kendi yaklaşımını ileri sürmüştür. Schütz'ün fenomenolojiye katkısı ve yaklaşımı daha sonra ayrıntılı ele alınacaktır.

3. Edmund Husserl: Fenomenolojinin Felsefede Ortaya Çıkışı

Fenomenoloji, sosyal bilimlerde bir yöntem olarak ilk kez felsefeci ve matematikçi Edmund Husserl tarafından geliştirilmiştir. Felsefenin komple bir bilim dalı olarak anlaşılmasını hedefleyen Husserl, bilinci tanımlamak ve analiz etmek için bir yöntem ortaya koymuştur (Duignan, 2010:238). Kendisi Göttingen Üniversitesinde çalışırken fenomenolojinin çerçevesini çizmiş, evrensel felsefi bir bilim olarak tanımlamış (Duignan, 2010:239) ve fenomenolojiyi kesinlikli bir bilim (streng Wissenschaft) şeklinde nitelmiştir (Wolff, 2002:499; West, 2005:148). Husserl, "Die Krisis der Europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie" (Avrupa bilimlerinin krizi ve

transandantal fenomenoloji) isimli eserinde bilginin nasıl mümkün olduğunu detaylı biçimde ele almış, bilimsel bilginin krizine işaret etmiş ve bilginin temellerini irdelemiştir (Husserl, 1976).

Husserl’de fenomenoloji etrafımızı bilinç üzerinden açıklamaya çalışan geleneğin devamını ifade ediyor olsa da bilinç burada farklı biçimde anlaşılmalıdır. Buna göre bilinç, bilimin temelleneceği yerdir; yani bilim, kavramlarını izah etmeye çalışıldığında bilince başvurmalıdır; böylece varlığın veya şeyin özüne ulaşmak mümkün olacaktır. Husserl şeylerin/olguların özüne inmek için *eidetic* redüksiyon/indirgemeyi önermektedir (o şeyin/olgunun ortak özellikleri bulunmasıyla özü (*eidōs*) bulunacaktır) (Blume, 2003:136, 533). Husserl, “*von den blossen Worten zu den Sachen selbst*” (“salt kelimelerden nesnelere kendisine dönüş” demektir, ancak literatürde genelde “*zu den Sachen selbst*”, yani “nesnelere kendisine dönüş” şeklinde kullanılmıştır (Wolff, 2002:499) ifadesiyle spekülasyonlara yer vermeksizin ele alınacak olguya/şeye yönelinmesini tavsiye etmektedir. Husserl’in bir başka vurgusu fenomenolojik indirgeme üzerindedir. Ona göre doğru bilgiye bununla ulaşılabilecektir, ancak burada yargılarımız ve o olgu/şey hakkındaki ön bilgilerimiz konusunda dikkatli olunması ve bunlardan sıyrılmamız gerektiği belirtilmektedir. Husserl, yine de bunun araştırmacının kaybolması veya yok olması sonucunun çıkarılmaması gerektiğini vurgulamaktadır; aksine araştırmacı ortak/birlikte hareket eden (*Mitinteressent, Mitarbeiter*) olarak yorumlanmalıdır (1976:139). Yargılarımızdan arınabilmek için *epoche* (paranteze almak, askıya almak şeklinde de tercüme edilmektedir) tavsiye edilmektedir. Bu şekilde ‘doğal tavrı’ benimsemek (yani bir şeyi olduğu gibi kabul etmek) yerine olaylara bir bakıma dışarıdan bakmak için bir sınır çizilmektedir (Moran ve Cohen, 2012:108). Dolayısıyla zaman gibi açık ölçülebilir bir olgu dahi farklı şekillerde incelenebilmektedir. Zira kronometreyle ölçülebilecek bir dakikanın, yapılan işe göre çok farklı algılanması mümkün olabilmektedir. Burada amaç, şeyleri olduğu gibi kabul etmek değil, onu araştırmak ve keşfetmektir. Bunu bulmanın yöntemi ise o şeyin ‘özünü’ (*eidōs- Wesen*;) bulmaktır, yani daha önce bahsedildiği gibi *eidetic* redüksiyon/indirgeme yapmaktır. Maddi şeylerin bir özü olduğu gibi, zihinsel eylemlerin de düşünmek hatırlamak gibi özü vardır (Moran ve Cohen, 2012:93). Sonuç olarak öz, sezgiyle bilinebilmektedir (West, 2005:156). *Eidōs*a ulaşmak için birtakım nitelikler dışarıda bırakılmakta veya eklenmektedir; böylece bu niteliklerim o şeyin özünü oluşturup oluşturmadığına karar verilebilmektedir. Böylece fenomenolog, nesnelere kendilerini incelemekten ziyade zihinsel faaliyetlerimizle ortaya koyduğumuz özlere odaklanmaktadır (Wolff, 2002:506). Bu durumda yüzeysel olanı ya da görüneni olduğu gibi benimsemek yerine altında yatan meseleler anlaşılmalıdır.

Husserl için dünyayı anlamlandırma ve şeylerin anlamlandırılması süreci bilinç bağlamında önem bir yer teşkil etmektedir. Bir olgunun/şeyin anlamı olması, bilincimizle o şeye yönelmeyi gerektirmektedir (*intendieren*, yani yönelmek) (Husserl, 1976: 238-239). Bir şeye yönelmiş olmak ise her zaman o “şeyin” gerçekte var olduğu anlamını taşımamaktadır (*intentionale Inexistenz*); dolayısıyla yönelmek gördüğümüz bir nesne ya da hayali bir ürün veya ideal olabilmektedir (Moran ve Cohen, 2012:168; Blume, 2003:135; Störig, 1993:596-7). Husserl, neyin gerçek olduğunu ve neyin olmadığını ele alırken konunun ne kadar kırılğan bir mesele olduğuna işaret etmektedir; buna göre mekân ve zaman geçicidir ve var olan bir şey bir anda yok olabilmektedir. Oysa doğa bilimlerinde “alet-edevat” vardır ve bunlar sayesinde ölçmek mümkündür (Husserl, 2005:67-70). Yine burada da yukarıda zikredilen indirgemeye başvurmak mümkündür; örneğin hatıralardan hareket edilebilmektedir. Bunun gerçekte var olup olmadığına bakılmaksızın bizim onu algılamamıza odaklanmak gerekmektedir; zira o şey orada olmasa dahi biz düşünürken o “fenomene” bakmakta, yani algılamaktayız (Husserl, 2005:113).

Fenomenolojik perspektiften bilinç, yönelimseldir (*intentional*) ve iki boyut söz konusudur; birincisi eylemle ilgili boyuttur (*actional*), yani bir eylem gerektirir (hayal kurmak gibi); bu ise ‘noesis’ kavramıyla ifade edilmektedir. İkinci boyut, göndergeseldir (*referential*), bu ise olguya veya

şeye işaret etmektedir (hayale işaret eden bir hayal gibi); bunun için ‘noema’ kavramı kullanılmaktadır (Yüksel ve Yıldırım, 2015:5). Husserl, yönelimsellik (*intentionalitaet*) için bilincin önemine vurgu yapar; zira bir şeye inanınca, onu hayal edince ona yönelmiş olunmakta (Husserl, 2005:143) ve böylece bilinçlilik hali oluşmaktadır. Önceki kısımlarda ele alındığı üzere bilincin karşısındaki konular noema (yönelinen), konuya nasıl veya hangi amaçla yöneldiği sorunu, noesis (yönelme) ile ifade edilmektedir (Wolff, 2002:503; Moran ve Cohen, 2012:222-224). Bilincimize aldığımız şeylerin temel boyutlarını araştırmak için noesis ve noema arasındaki ilişkiyi anlamak önemlidir (Turowetz, Hollander, Maynard, 2016:388).

Husserl, bilginin kaynağı olarak özneyi odak noktasına koymuştur. Daha pasif bir biçimde dünyayı algılayan özne, tecrübelerini özneler arası (*intersubjektif*)² şekilde edinmektedir. Dolayısıyla fenomenoloji, epistemolojisini günlük hayattaki deneyimlerden oluşturmaktadır (Ritzer, 2007:3402). Geleneksel anlamda fenomenoloji, gözlemlenebilen olguların irdelenmesi neticesinde bilgi elde edildiğini ileri süren bir yaklaşım sergilerken; Husserl’de kavram daha ziyade tasvir eden bir yönetime işaret etmektedir. Husserl, tasvirinde iki boyutun altını çizmektedir; biri algılayan (*perzipierend*) öznedir ve diğeri algıladığını yorumlayan (*apperzierend*) öznedir. Algılama, “şeylerin” bize kendilerini dolaysız biçimde gösterdikleri boyutuyla ilgiliyken; yorumlama (*apperzieren*) kendini hemen açık etmez ama bizim farkına vardığımız yönlerine işaret etmektedir. Husserl’in buna verdiği bir örnek şöyledir: bir odanın içindeyken odadakileri ve odanın kendisini doğrudan algılarız, ancak görmesek de bu odanın bir bina içinde olduğunu biliriz (Moran ve Cohen, 2012:39). Bu durumda çevremiz, algılamadan bağımsız olarak var olan veya açıklanan bir şey değildir; bilakis başka başka öznelerin sentezlerin bir sonucudur. Özne, öncelikle bedenini (kendini) algılamaktadır; sonrasında ise kendisine benzeyen ama ona ait olmayanları fark etmektedir, yani başka bilinçlerin farkına varmaktadır. Ancak karşı tarafın bilincine erişim söz konusu değildir, aksine kendinden hareketle öyle bir bilincin var olduğunu varsaymaktadır (Blume, 2003:533). Neticede ortak bir anlayışın, yani öznelerarasılığın ortaya çıkması mümkün olmaktadır.

4. Alfred Schütz-Fenomenolojinin Sosyolojik Çalışmalar Üzerindeki Etkisi

Fenomenolojinin kurucuları arasında yer alan Alfred Schütz, 1899 yılında Avusturya’da dünyaya gelmiştir. Kendisi hukukçuluğu ve filozof kişiliğinin yanı sıra bir sosyologdur. Schütz, çalışmalarında Husserl, Bergson ve Weber gibi isimlerden etkilenmiş (Moran ve Cohen, 2012:287) ve bu isimlerden de yola çıkarak eylem, anlam inşası ve özneler arasılık (*Intersubjektivitaet*) gibi konular üzerinde çalışmıştır. Schütz’ün Avusturya’daki eğitim ve iş hayatı, aynı zamanda akademik anlamda da kendisi üzerinde etkili olmuştur. Zira o dönemde önemli iktisat ve felsefe okulları Avusturya’da yaygın haldeydi ve zengin bir aydın çevresi bulunuyordu. Bu noktada, Schütz üzerinde Viyana Çevresi ve Avusturya Okulu ile birlikte Alman tarihselciliği (Historismus) ekolünün etkisini de dikkate almak gerekir. Çalışmalarında Schütz’ün her iki akımdan da etkilendiği ve görüşlerinin bu iki akım üzerinde temellendiği görülmektedir (Eberle ve Srubar, 2010:9-10). Schütz’ün fenomenoloji anlayışından bahsetmeden önce, genel çalışmalarından bahsedilecek, ardından yaklaşımı ve kavramları ele alınacaktır.

Schütz’ün 1932 yılında yayınlanan “*Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*” (Toplumsal Dünyanın Anlama Dayalı İnşası) adlı eseri Weber’in anlayıcı sosyolojisini fenomenolojik açıdan temellendirme girişimidir. Schütz, Husserl’in *Lebenswelt* (yaşam dünyası; Schütz, 2011:3) kavramına

² Intersubjectivity veya özneler arasılık, iki veya daha fazla birey arasındaki gerçekliğin ortak algılanmasına işaret eder. Her ne kadar gerçeklik öznel biçimde algılansa da geçekliği açıklamak için ortak anlayışı çıkarmak gerekmektedir. Fenomenoloji, insanların anlayışları nasıl paylaştıklarına bakar. Kendine benzeyenlerin “şeylere” aynı biçimde baktığı varsayılır. Bu açıdan araştırmacı bu ortaklık anlayışının bozulmasıyla inceleme yapabilmektedir (Ritzer, 2007:2401).

başvurmuş ve yaşam dünyasının öznelarası anlam taşıdığını iddia etmiştir; böylece toplumsal bağlamda anlamın inşa edilmesini ele almıştır. Schütz her iki perspektiften de etkilenmiş ve toplumsal eylemin imkanlarını irdelemiştir. Böylece, toplumsallaşma sürecimizde dünya algımızı şekillendiren “*idealleştirmeler*” ortaya koymuştur. Bu idealleştirmeleri açıklarken “*perspektiflerin karşılıklılığı ve bağıntıların (Relevanz) örtüşmesinden*” bahsetmektedir. Perspektifin karşılıklılığı ile bakış açıların birbirinin yerine geçebileceğini ileri sürmektedir; dolayısıyla bir başkasının konumunda olduğumuzda aynı nesneyi aynı biçimde görmemiz mümkündür. Bir başka husus, biyografik farklılığa rağmen algılanan o “şeyin” nesnel kimliğinin değişmemesidir (Turowetz, Hollander, Maynard, 2016:390). Bu sayede toplumsal olana odaklanmak mümkün olmaktadır. Schütz, aşağıda da belirtildiği gibi yaşam dünyası kavramıyla bunu daha detaylı ele almaktadır.

Ölümünden sonra öğrencisi Thomas Luckman tarafından tamamlanmış olan “*Strukturen der Lebenswelt*” (Yaşam Dünyasının Yapıları) adlı eserinde *Lebenswelt* ve bilinç kavramları üzerinde durmuş ve çeşitli sınıflamalar yapmıştır. Bunları *Sinnprovinzen* (anlam alanları), zamansal ve mekânsal erişim alanları, toplumsal yapı gibi tasniflerdir. Ayrıca bilgi birikiminin nasıl mümkün olduğunun üzerinde durmuş ve öznel bilginin toplumsal bilgi stokuna nasıl katkıda bulunduğunu ortaya koymaya çalışmıştır (Barber, 2014). Anlam inşasında eylemin sadece aktör tarafından anlamlandırılmadığını ileri sürmektedir; aksine aktör, *intersubjektif* (özneler arası; Schütz, 2011:135; Schütz ve Luckmann, 1989:87-88) geçerli manalardan yola çıkmaktadır. İntersubjektif anlamın inşası için bazı koşullar ve prensipler gerekmektedir. *Actio* ile, yani eylemde bulunmak ve *actum*, yani eylem ile ortaya konan (tamamlanmış eylem) arasında bir fark olduğunu belirtmektedir. İnşa sürecinde ise anlam katmanlarına dikkat çekmektedir (Schütz, 1932:37; Schütz, 2011:196). Bunların birincisinde anlam, somut ötekiden bağımsız olarak oluşmakta, yani nesnelere atfedilmektedir (örneğin kapının açılması). Bir sonraki katmanda anlam, ötekinin varlığıyla ilişkilidir ve ona yöneliktir (örneğin kapı çalınınca ben kapıyı açarım); üçüncü katmanda ise, ötekine yönelik eylem beklentisini kapsamaktadır (örneğin kapıyı açtıktan sonra merhabalaşmak). Dördüncü katmanda ise anlam, karşılıklı davranış yönünü belirlemektedir (örneğin kapıdaki içeri buyur etmeli mi). Bahsi geçen katmanlar, harekete geçen kişi için anlam bağlamları teşkil etmektedir. Bir sonraki, yani beşinci katmanda anlamın başka kişilerce yorumlanması mevzubahistir; dolayısıyla araştırmayı yürüten kişi dört katmanlı anlam inşasını kavramalıdır.

Schütz’e göre bilim günlük hayatın üzerinde bir yere konumlanmamalıdır, zira bilim de pek çok anlam alanlarından biridir. Schütz bu noktada bilime pozitivist açıdan yaklaşmak yerine Max Weber’in anlama yöntemini ileri çıkarmaktadır. Elbette Schütz bilime karşı çıkmamakta, bu alanda daha çok kendi yöntemlerini ortaya koymak gerektiğini belirtmektedir. Yine ona göre sosyolojinin rolü, günlük hayattaki aktörlerin anlam inşa etme veya yorumlama süreçlerini takip etmektir. Sosyal bilimin inşa ettikleri, ikinci derecelidir, dolayısıyla eylemde bulunan kişinin veya kişilerin inşa ettikleri üzerine araştırmasını dayandırmalıdır. Ancak Schütz, bu sürecin bilimsel sayılabilmesi için bazı prensipler varsaymaktadır (Schütz, 2011:41; Srubar, 2007:121; Barber, 2014). Bu ilkelerden biri mantıksal tutarlılıktır. Buna göre tipleştirmeler mantığa uygun olmalı ve açık şekilde formüle edilmelidir. Ortaya konan yapıların geçerliliği sağlanmalı ve gündelik hayattaki diğer yapılardan ayırt edilmelidir. Bir başka ilke rasyonelliktir; yani bilimsel varsayımlar doğrulanabilir olmalı ve toplumsal gerçeklik için geçerli bir model kurulabilmelidir. Üçüncü bir ilke, öznel yorumlamadır; buna göre bilimsel ideal tipler öznel anlama dayandırılmalıdır. Son bir hususu da yeterlilik/uygunluk ilkesidir. Araştırmayı yürüten kişi, bir takım kavramlar kullanacak ve yapılar ortaya koyacaktır, ancak bunların anlaşılır olması şarttır. Netice itibarıyla bilimsel yollarla ileri sürülen yapılar ile toplumsal dünyanın yapıları arasındaki bağlantıyı doğru kurması gerekmektedir.

Yine de Schütz'e göre toplumsal araştırma, kolay bir süreç değildir; zira insan aynı zamanda aktör olduğundan öznedir (Schütz ve Luckmann, 1989:6 vd.), bir irade ortaya koymaktadır; dolayısıyla yaptıkları araştırmanın odak noktasındadır. Böylece aktör, dünyayı olduğu gibi kabul edip algılamaktadır; bu süreçte kurduğu toplumsal ilişkiler neticesinde inşa süreci anonim bir hal almaktadır (alansal/*spatial*) nitelik). Aynı zamanda inşa süreci öncekilere ve sonrakilere de uzanmaktadır (zamansal-*temporal* nitelik) (Ritzer, 2007:3402). Kişi burada yaşam dünyasının bir parçası olmakta, ama bunu tek başına tecrübe etmemektedir; içinde fiilen bulunmasa bile o alana dair bilgi sahibi olma potansiyeli söz konusudur (Schütz ve Luckmann, 1974:36, 39).

Schütz, bireyin kendi durumunu nasıl tanımladığı sorusuna “*tipleştirmeler*” ile bir inşa sürecine işaret etmektedir (Wallace ve Wolf, 2012:352; Schütz ve Luckmann, 1974:10-11). Tipleştirme sayesinde veya eylem modelleriyle ilk derece yapılar ortaya çıkmaktadır; söz konusu ilk derece yapılar ise toplum üyelerince kabul edilip paylaşılmaktadır. Bu anlamda alışkanlıkların önemine işaret edilmektedir, çünkü böylece hem olgunun devamı hem de bireyler olarak bizim kişiliklerimizin devamı mümkün olmaktadır. Ancak araştırma için ilk derece yapılardan çok ikinci derece yapılar önem arz etmektedir; böylece araştırmacı için yapılar olağan görülmemeli ve dolayısıyla bunlar sorgulanmalıdır (Ritzer, 2007:3403; Schütz ve Luckmann, 1974:99). Ayrıca, Schütz için Husserl’in önerdiği ‘eidetic reduction’ sosyal araştırmacı için kritik değildir, çünkü be indirgeme tekniği araştırmacının başvuracağı bir teknikten ziyade felsefenin tartışacağı bir meseledir.

İnsanın bu tür farklı çevrelerde bulunduğu ötekini anlamasının nasıl mümkün olacağı tartışmalı bir sorudur (Schütz ve Luckmann; 1974:5, 64). Buna cevap olarak ego (öteki ben) kavramı önerilmektedir; böylece öteki gerçektir ve benzer olduğundan öznelere arasılık oluşabilmektedir. Ancak öteki beni anlamak ya da onun perspektifini benimsemek için onun da yorum şemaları veya eylem motiflerinin kullanıldığı varsayılmaktadır. Yine de bu herkesin aynı fikirde ve aynı bilgilere sahip olduğu manasına gelmez, tersine farklılıklar söz konusudur. Dolayısıyla ötekinin pozisyonu ve biyografik konumu farklı olmasını mümkün kılmaktadır. Farklılıklar olsa da etkileşim mümkündür; bu da karşılıklı perspektifler var olmasıyla bağlantılıdır. Perspektiflerin değiş tokuşu (karşıdaki kişiyle aynısını algılama), bağıntı kurulan sistemlerin (Relevanzsysteme; Schütz, 2011:107, 109, 113, 133) örtüşmesiyle gerçekleşmektedir. Bağıntı veya *relevanz* ile, günlük yaşamdaki tipleştirmelerin kişisel ve toplumsal bağıntı sistemlerine bağlı olması kastedilmektedir. Ancak günlük hayatta bu sistemlerin farkında olunmadığını da belirtmekte ve tipleştirme bir probleme dönüştüğünde bu sistemlerin fark edilir hale geldiğine işaret etmektedir.

Schütz’ün fenomenolojik yöntemi genel olarak özetlenecek olursa, sosyal bilim yaklaşımının fen/doğa bilimlerinden farklı olması gerektiği vurgusu öne çıkmaktadır. Schütz için sosyal bilimin incelediği nesnesi sadece araştırmacı tarafından analiz edilmemektedir, nesnenin (veya bu durumda özenenin) kendisi de dünyayı yorumlamaktadır. Araştırmacı sürece doğrudan katılmayan bir gözlemci gibidir; görevi daha çok bulguların yorumlamasını yapmaktır (Schütz, 2011:85). Araştırma nesnesinin dünyayı nasıl yorumlayıp anlamlandırıldığı, fenomenolojik bir çalışmada öncelikli problemdir. Bu yaklaşımda anlamlandırma süreci etkileşimle beslenmekte, araştırma yapan kişi de anlamlandırma aşamalarını inceleyip yorumlamaktadır. Gündelik hayatta kişi ve de araştırmacı açısından anlam verme işi, bir takım bağıntı sistemlerinden yola çıkmaktadır, yani eylemleri ve yorumlamaları bunun içinden alınıp seçilmektedir. Elbette burada bir farklılık vardır. Gündelik hayatta, olduğu gibi kabul edilen davranışlar odak noktamızdayken, araştırmacı bilişsel anlamla ilgili konulara odaklanmaktadır (Wilson, 2002).

5. Sosyal Fenomenolojik Metodun Uygulanması

Fenomenolojinin ‘nesnesi’ tecrübelerden kaynaklanan fenomenlerdir; dolayısıyla bu noktada yalnızca tecrübe değil, öznenin bilinci de önemli olmaktadır. Buradaki nesne ya da fenomen gerçek bir nesne kadar algılamadan doğan (Giorgi, 1997:236-7) diğer şeyler de olabilecektir. Bu şekilde nesnenin varlığından çok, öznenin tecrübesi kapsamında o nesnenin ne ve nasıl olduğu ehemmiyet taşımaktadır. Nesne veya şeylerin özne açısından bir mana ifade edebilmesi için insan bilincinde bir karşılığı bulunmalıdır; yani onlara ‘yönelmiş’ olmak öncelikle gerekecektir. *Intentionality* ya da yönelimsellik kavramı, bu konuyu açıklamak amacıyla önerilmektedir. Bununla kastedilen, bir şeyi algılamamızın kendiliğinden ve keyfi şekilde değil, aksine bilincimizin o şeye yönelmesiyle özne-nesne ya da zihin ile maddi dünya arasında bir ilişkinin kuruluyor olmasıdır (Zahavi, 2014:170; Yüksel ve Yıldırım, 2015:5). Bu şekilde araştırma, yönelmiş olduğu şeyin öznel karşılığına odaklanarak inceleme konusu fenomeni, o fenomene ilişkin tecrübeye sahip olan kişinin hikayesi üzerinden anlamayı gerektirmektedir. Burada nesneyle kurulan ilişki de önem taşımaktadır (Zahavi, 2014:172-173).

Fenomenoloji, kullanılacak yöntem yanında o fenomeni anlayabilmek için kişilerin deneyimlerine de müracaat etmektedir (Guerrero-Castañeda vd., 2017:2-3). Ancak sözü edilen deneyimi bir nesne olarak kabul etmek yanlış olacaktır; yani bir nesneye ilişkin doğru ve genel bilgilerin edinilmesi türünden deneyime ilişkin “doğru” bilgi elde etmek söz konusu değildir (Høffding ve Martiny, 2016:544). Buradaki amaç daha çok fenomenle ilişkili anlatıları ortaya koymak ve araştırma sürecinde onu sistematik ve anlamlı kılmaktır. Elbette bu süreçte keyfi bir yorum yapılmayacak, belirli bir sistematik yaklaşımla anlatılar anlaşılır hale getirilecektir (Høffding ve Martiny, 2016:545). Daha önce belirtildiği üzere, fenomenolojinin doğrudan kullandığı ve hem de yaklaşım ve metoduna yönelik ipucu verdiği çeşitli kavramlar bulunmaktadır. Mesela, ‘*Lebenswelt*’ kavramı bu bağlam içinde ayrıca önemlidir, çünkü yaşam dünyası manasındaki bu kavram, nesnelere ve deneyimlerin farkında olma ve onları algılamaya işaret etmektedir (Bevan, 2014:136). Bu sebeple bir araştırma yapılırken “*şeylerin kendisine gitmek*” tavsiye edilmektedir (Høffding ve Martiny, 2016:542). Yine, ‘Paranteze almak’, temel bir fenomenolojik teknik olarak veriyi “*kirletmeden*” tecrübeyi edinmeyi sağlamaktadır. Sonuç olarak bir araştırmada fenomene odaklanmak için metodun doğru şekilde uygulanması önem taşımaktadır.

Bir araştırma için veri toplamak için sahaya inmeden önce, verilerin toplanması sırasında ve sonrasında birçok hususun dikkate alınması gerekir. Mesela, pek çok araştırmada görüşme yoluyla kişilerin fikirlerini almaya çalışmak sıkça kullanılır ve burada belki de en önemli hususlardan biri örneklemin nasıl seçileceği meselesidir. Gerçekleştirilen araştırmanın kapsamı, araştırmaya ilişkin yönteminizi belirlerken uygulamaya ilişkin pratik sorunlara getirmeniz gereken çözümleri de içermelidir. Fenomenolojide örneklemin belirlenmesi hayati önemdedir, çünkü başka yöntemlere kıyasla fenomenoloji en azından araştırmaya konu fenomenle ilgili bir homojenlik arayışında olarak mülakat yapılacak kişilerin seçilmesini gerektirir. Fakat bu seçim süreci keyfi ya da tesadüfi şekilde değil sistematik olarak yapılmalı, ayrıca seçilenlerin temsil kabiliyeti de dikkate alınmalıdır (Englander, 2012:17; DiCicco-Bloom ve Crabtree, 2006:317; Smith ve Osborn, 2004:231). Kuşkusuz seçilenlerin araştırmaya konu fenomenle doğrudan ilişkili olması da sağlanmalıdır. Yani araştırma sürecinde görüşülen kişilerin sayısından çok, bu kişilerin araştırmaya konu fenomene ilişkin bir deneyimlerinin bulunup bulunmadığına dikkat edilmelidir. Bu noktada, konuyla ilgili çalışmalar genelde görüşülen kişi sayısının artmasının araştırmayı daha sağlam hale getirdiği ya da böylece daha sağlıklı genelleme yapılabileceği görüşünün doğru olmadığını vurgulamaktadır.

Bu kapsamda, görüşülecek kişi sayısının en az 6-8 olması gerektiğini vurgulayanlar kadar mesela 5 ila 25 kişinin yeterli olacağını ileri sürenler de vardır (Guest vd., 2006:61). Yine, “*uyumsuzluk*

vakaları” gibi konularda tek bir katılımcı ile gerçekleştirilen çalışmalar da söz konusu olabilecektir (Lester, 1999:1). Konuya ilişkin örneklerden biri Guest vd. tarafından gerçekleştirilen araştırmadır. Burada gerçekleştirilen 12 görüşmenin ardından verilerde doygunluk olduğu ve sonuçta elde edilen kod/temaların yüzde 92’sinin bu mülakatlardan çıkarıldığı görülmektedir. Ancak araştırmacılar burada bir rakam zikretmekle birlikte asıl önemli olduğunu düşündükleri farklı bir konuyu vurgulamışlardır. Mesele belli bir sayıya ulaşmak değildir, öncelikle sağlıklı bir hazırlık aşaması belirleyici olmalıdır. Yani, görüşmenin doğru şekilde yapılandırılması ve katılımcıların homojenliği gibi faktörler görüşmeci sayısına kıyasla daha kritik bir rol oynamaktadır (Guest vd., 2006:74-75). Özetle, doygunluk açısından dikkate alınması gereken esas unsurlar veri miktarı ve karmaşıklığı, araştırmacının deneyimi ile veriyi analiz eden değerlendiricilerin sayısı şeklinde sıralanmaktadır (Guest vd., 2006:77). Ancak zikredilen son hususla ilgili değişik görüşler de bulunmaktadır. Veriyi değerlendiren kişinin yalnızca araştırmacı olması gerektiği ve onun haricindekilerin sürece tam anlamıyla katılmamış olmaları dolayısıyla değerlendirme yapmalarının uygun olmayacağı ileri sürülmektedir.

Mülakat süreci araştırma pratiğinin en önemli aşamalarından biri olarak dikkatle planlanmalıdır. Mülakat sürecinde açık uçlu sorular yardımıyla sözel veriler toplanmaktadır (Giorgi, 1997:245). Kuşkusuz fenomenolojik araştırmalarda tek yöntem mülakat değildir. Odak grubu, gözlem, kişisel metin yazımı, otobiyografik anlatıların yazdırılması, günlük tutturma gibi yöntemlere de rastlamak söz konusudur (Lester, 1999:2; Smith ve Osborn, 2004:233). Yine de bunlar arasında en yaygın olanın mülakat yöntemi olduğu ve fenomenolojik alan araştırma uygulamalarında, bilhassa psikoloji alanında sıkça kullanıldığı belirtilmelidir (Høffding ve Martiny, 2016:546; Smith ve Osborn, 2004:229). Dolayısıyla fenomenolojik araştırmalar kapsamında çok sayıda mülakata dayalı alan araştırması bulunmaktadır.

Bu gerçeğe birlikte, alan araştırmasında mülakata ilişkin en iyi ya da doğru bir yöntemden bahsetmek mümkün değildir. Mülakattaki temel amaç, kişinin o fenomenle ilgili tecrübelerini anlayıp ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Görüşülen kişilerin deneyimlerinin sübjektif olarak anlatımı, fenomeni ve onunla bağlantılı çeşitli konuların açığa çıkarılması amacıyla kullanılmaktadır. Dolayısıyla mülakatı gerçekleştirecek araştırmacının bazı becerilere sahip olması beklenebilir. Araştırmacının mülakatın amacı ve kapsamına vakıf olması, bunun yanında beden diline dikkat etmesi, görüşülen ortamın uygunluğu ve giyim kuşam gibi konularda da hassasiyet göstermesi beklenir (Guerrero-Castañeda vd., 2017:4). Yine mülakat yapılacak kişilerle oluşturulacak güven ilişkisi de öncelikle dikkate alınması gereken temel bir etik problemdir (DiCicco-Bloom ve Crabtree, 2006:316). Güven ilişkisi kapsamında görüşülen kişiye zarar vermeyecek şekilde hareket etmek, elde edilen bilgiyi muhafaza etmek ve mülakata ilgili olarak görüşülen kişileri önceden bilgilendirmek önem taşımaktadır (DiCicco-Bloom ve Crabtree, 2006:319; Smith ve Osborn, 2004:242). Bu husus özellikle hassas kişi ve gruplarla gerçekleştirilen çalışmalarda daha fazla önemli hale gelmektedir.

Mülakat öncesi, uygulama süreci ve mülakat sonrasında uygulanacak bazı fenomenolojik teknikler mevcuttur. Bu tekniklerden biri *epoche* ya da paranteze alma tekniğidir. Paranteze alma tekniğiyle araştırmacı kendi yargı ve varsayımlarını hem alan araştırması öncesi hem de sonrasında bir kenara bırakarak verileri mümkün olduğunca “temiz” biçimde toplamaya çalışır (King, 2014:171; Guerrero-Castañeda vd., 2017:3-4). ‘Yargıların dışarıda bırakılması’ ancak fenomenolojik tavırla mümkün olabilir, yani ‘şeyleri’ olduğu gibi algılamak anlamına gelen doğal tavır araştırmacı için doğru ve uygun değildir (Öktem, 2005:29-30). Diğer yandan doğal tavır mülakat yapılan kişiler önemlidir, zira fenomenin bireyde görüldüğü veya yaşandığı forma bir gönderme yapmaktadır (Bevan, 2014:137). Bu bağlamda “*eidetic indirgeme*” de önemli bir teknik olarak görülebilir, zira ‘şeylerin’ gereksiz niteliklerinin sürece dahil edilmesini sağlar. Elbette bu süreçte de dikkatli olmak gerekir, aksi takdirde

son derece kıymetli bilgilerin araştırma dışında kalması da söz konusu olabilecektir (Høffding ve Martiny, 2016:546, 548). Dolayısıyla araştırmada esas odaklanılan hususun dikkatle belirlenmesinde yarar vardır. Böylece dolaylı bir bilgi elde edildiğinde bunun esas fenomenle ilişkisine dair karar daha kolay verilebilecektir.

Bir sonraki aşamada gerçekleştirilen mülakatlar yazıya dökülecektir. Yazıya dökülen mülakatlardan anlamlar çıkarılmalı, bu süreçte belirli bir sistematik yöntem kullanılmalıdır. Genelde elde edilen veriler ve ‘anlam birimleri’ ile çeşitli kategoriler oluşturulmakta, yani bir tür kümeleme veya kavramlaştırma gerçekleştirilmektedir (King, 2014:174-175; Guest vd., 2006:66; Bevan, 2014:140; DiCicco-Bloom ve Crabtree, 2006:314; Giorgi, 1997:238; Lester, 1999:2; Smith ve Osborn, 2004:234, bunun için “*mind-map*” yapılmasını tavsiye etmektedir). Dolayısıyla kişinin deneyimindeki fenomenolojik yapıları anlamak ve anlamlandırmak gerekmektedir (Høffding ve Martiny, 2016:550). Bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husus, mülakat sürecinde elde edilen gereksiz detayları kavramlaştırmamaya özen gösterilmesi gereğidir. Aksi takdirde Guest vd. (2006:77) tarafından belirtildiği üzere “*lumber-splitter*” (kıymıklanma) problemiyle karşılaşılacaktır. Bu süreçte anlam birimlerinin oluşturulması aşamasında, mülakatla toplanan verilerin yeniden okunması önerilmektedir. Bu şekilde hem doğru bir ayrıştırma yapılabilecek hem de umulmadık manaların ortaya çıkmasına imkân verilmesidir.

Fenomenolojik araştırmanın amacı, önceden tanımlanmış olgulara ulaşmak, onları bulmaktan ziyade, alan araştırmasından elde edilen verilerden hareketle olgulara ulaşmaktır (Giorgi, 1997:245-247). Bu sebeple araştırma sonrasında ‘*imaginative variation*’ (yaratıcı varyasyon süreciyle araştırılan olgunun ortak anlamı veya yönlerini bulma amaçlanmaktadır) tekniği tavsiye edilmektedir; yani gerek veri toplama gerekse analiz sürecinde araştırmacı ‘öze’ inebilmek ve özü bulabilmek için çeşitli teknikler denemelidir (bu teknik Husserl tarafından detaylı şekilde tanımlanmamış olsa da araştırmacı için yararlı olabilmektedir (Moran ve Cohen, 2012:160). Yine de bu teknik, esas olarak araştırmacı için anlamları bulmak için bir yöntem olarak kullanılmakta ve kişinin deneyimini daha derinden anlamaya yardımcı olmaktadır. Mesela Turley vd. (2016:9), bilgi toplamanın kolay olmadığı bazı gruplar veya cinsel eğilim gibi hassas konulardaki araştırmalar için bu yöntemin kullanışlı olduğunu belirtmektedir.

Fenomenolojik yönetime ilişkin ortaya çıkması muhtemel problemlerden biri, çalışmanın geçerliliği konusudur. Başka bilimsel yöntemlerin tersine fenomenolojik çalışmaların ölçme ve değerlendirilmesi kendine özgüdür ve aslında kolay değildir (İlerisoy, 2023: 512, 522). Bu tür araştırmalarda kesinlik aramak yerine, araştırma içinde tutarlılık geliştirmeye çalışmak esas olmalıdır. Yani mülakatın doğru şekilde yapılandırılması ve yürütülmesi, teoriyle doğru şekilde ilişkilendirilmesi, analiz şekli gibi hususlar öne çıkmalıdır³. Baker vd. (1992: 1358) elde edilen bulguların geçerliliğine ilişkin olarak, araştırmada ulaşılan bilgilerin, kişilere geri dönüş yapılarak onların deneyimlerine ilişkin algılarını yansıtmayı yansıtmadığını anlamaya çalışılmasının da bir yol olabileceğine işaret eder. Benzer şekilde Moustakas da (1994: 91) “*Hayatın Anlamı*” üzerine bir çalışmaya atıfla, araştırmacının mülakatla elde ettiği verileri yorumlayıp soruların yöneltildiği kişilere geri gönderildiği bir yöntemi geçerlilik örneği olarak sunar. Bunun yanında, genel olarak elde edilen bulguların teoriyle nasıl ilişkilendirildiğinin tüm süreç boyunca izlenebilir durumda olması, araştırma konusu, araştırma süreci ve elde edilen sonuçların kendi iç tutarlığı içinde görünür olması ile fenomenin de sistematik biçimde ortaya konmaya çabasında geçerlilik endişesini azaltacaktır.

³ Beşeri bilim çalışmalarında dikkat edilecek hususlara ilişkin bkz. Moustakas (1994: 87 vd.).

SONUÇ

Fenomenolojik yönetime dayalı araştırmalar hemen tüm sosyal bilim alanlarında uygulanmakla birlikte, pratikte birçok problemin de söz konusu olduğu açıktır. Bu konudaki en bariz sorunlardan biri, çoğu zaman araştırmacının kullandığı yöntemin arkasındaki felsefi yaklaşıma yabancı kalması ve fenomenolojik yöntemi diğer ampirik yöntemlerle karıştırmasıdır. Fenomenolojik yönetime dayalı araştırmalarda zaman zaman ‘karma’ yöntemin kullanılmasına da rastlanmaktadır.

Bir başka problem, araştırmacının fenomene odaklanmak yerine araştırma sürecinde öznelliğe odaklanmasıdır. Halbuki fenomene odaklanabilmek için “*öznel arasıllık*” araştırmanın esas konusu ve odağı olmalıdır. Dolayısıyla elde edilen verilerde bireyin anlattığı şeyler önemli olmakla birlikte, çabanın odak noktası bu anlatılanlar içinde diğer katılımcılarla benzer kısımların ortaya çıkarılma gayreti olmalıdır.

Yine, bu tür çalışmalarda ihmal edilen bir durum, ‘*eidetic reduction*’, yani bir şeyi ‘o şey’ yapan unsurları bulabilmek için gereken indirgeme yönteminin gerektiği şekilde uygulanmamasıdır. Bunu gerçekleştirebilmek elbette kolay değildir, zira inceleme konusu olan o fenomeni “o” yapan unsurları doğru tespit etmek gerekmektedir. Somut bir nesnenin özünü, esasını tespit etmek daha kolaydır, ancak soyut fenomenlere yönelince bu durum pek de kolay olmayacaktır.

Çalışmada sunulan değişik örneklerden de anlaşılacağı gibi fenomenolojik yöntemi tanımlayan tek bir metot ya da açık şekilde tanımlanmış bir rota bulunmamaktadır. Çalışma kapsamında sorulacak soru sayısı, görüşme yapılacak kişi sayısı, bunların demografik özellikleri, mülakat yapılacak mekân ve daha birçok konu, araştırmanın kendi mantığı içinde çözümlenmesi önemli hususlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Netice olarak fenomenolojik bir çalışma, sınırlı bir grubu hedefler. Geniş kitlelere ilişkin bir araştırmayı bu yöntemle gerçekleştirmek imkansızdır. Yapılacak çalışma belirli bir olguya odaklıdır ve o olguyu deneyimlemiş az sayıda insanla sınırlıdır. Dolayısıyla çalışmanın temsil kabiliyeti de o olguya sınırlıdır ve araştırmadan genellenebilir sonuç ve kurallar çıkarmak beklenemez. Bir diğer zorluk ya da sınırlılık ise daha “*kesinlikli*” bilim dallarındaki gibi her seferinde aynı ya da benzer sonuçların elde edilememesi ihtimalidir. Aynı olguyu araştıran bir başka çalışma, başka bir yer veya zamanda gerçekleştirildiğinde aynı neticeye götürmeyebilmektedir. Zira araştırmanın katılımcıları demografik özellikler yanında değişen çevresel faktörlerin de etkisinde kalabilmektedir. Bu gerçeklik karşısında, araştırmacının tecrübesi, konunun dikkatli bir şekilde tespit edilip uygulamanın gerçekleştirilmesi önem kazanmaktadır. Araştırmacının tecrübesi yanında, incelenen konuya veya gruba ilişkin bir fikrinin olması ve bunu doğru şekilde yorumlayabilmesi de önemlidir. Kısaca, kimi sınırlılıklarına karşın fenomenoloji, sosyal bilim temelli araştırmalarda son derece kıymetli verilere ulaşmayı sağlayan önemli bir yöntem ve yaklaşım olarak değerlendirilmelidir.

Etik Beyan

“Fenomenolojik Yöntem: Teorik Temelleri ve Uygulaması” başlıklı çalışmanın yazılması ve yayınlanması süreçlerinde Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına riayet edilmiştir. Çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmadaki yazar çalışmanın yazılmasından taslağın oluşturulmasına kadar tüm süreçlere katkı yapmış ve nihai halini okuyarak onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yapılan bu çalışma gerek bireysel gerekse kurumsal/örgütsel herhangi bir çıkar çatışmasına yol açmamıştır.

KAYNAKÇA

Baker, C., Wuest J. ve Stern P. N. (1992). Method Slurring: the Grounded Theory/ Phenomenology Example. *Journal of Advanced Nursing*, 17,1355-1360.

Barber, M. (2014). Alfred Schutz. Edward N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* içinde (Spring 2014 Edition), <http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/schutz/>.

Bevan, M. T. (2014). A Method of Phenomenological Interviewing. *Qualitative Health Research*, 24(1), 136 –144.

Blume, T. (2003). *Handwörterbuch Philosophie*. (Haz. Wulff D. Rehfus). Göttingen: Vandenhoeck ve Ruprecht.

DiCicco-Bloom, B. ve Crabtree, B. F. (2006). The Qualitative Research Interview. *Medical Education*, 40, 314–321.

Duignan, B. (Ed.) (2010). *The 100 Most Influential Philosophers of All Time*. New York: Britannica Educational Publishing.

Eberle, T. S. ve Srubar, I. (2010). *Schütz Zur Methodologie der Sozialwissenschaften*. Konstanz: UVK. http://www.uvk.de/uploads/tx_gbuvkbooks/PDF_L/9783896697455_L.pdf.

Englander, M. (2012). The Interview: Data Collection in Descriptive Phenomenological Human Scientific Research. *Journal of Phenomenological Psychology*, 43, 13–35.

Giorgi, A. (1997). The Theory, Practice, and Evaluation of the Phenomenological Method as a Qualitative Research Procedure, *Journal of Phenomenological Psychology*, 28(2), 235-260.

Guerrero-Castañeda, R.F., Menezes, T.M.O. ve Ojeda-Vargas, M.G. (2017). Characteristics of the Phenomenological Interview in Nursing Research. *Rev Gaúcha Enferm*. 38(2), 1-5.

Guest G., Arwen, B. ve Johnson, L. (2006). How Many Interviews Are Enough? An Experiment with Data Saturation and Variability. *Field Methods*, 18(1), 59–82.

Høffding, S. ve Martiny, K. (2016). Framing a Phenomenological Interview: What, Why and How. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 15, 539–564.

Husserl, E. (1950). *Die Idee der Phänomenologie*. (Haz. Walter Biemel). The Hague: Martinus Nijhof.

Husserl, E. (1976). *Die Krisis der Europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie*. (Haz. Walter Biemel). The Hague: Martinus Nijhof.

Husserl, E. (2005). *Einführung in die Phänomenologie der Erkenntnis*, (Haz. Elisabeth Schuhmann). Springer.

İlerisoy, M. (2023). Nitel bir Araştırma Yöntemi Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(46), 509-527.

Akın, Ş. (2024). Fenomenolojik Yöntem: Teorik Temelleri ve Uygulaması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 26(47), 694-708.

Karagöz Yeke, Y. (2015). Edmund Husserl Fenomenolojisi Açısından Hukuka Bakış. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 5(2), 33-67.

King, D. (2014). Deep Swimming and Murky Waters: Phenomenological Interviewing - Reflections from the Field. *Education Journal*, 3(3), 170-178.

Lester, S. (1999). *An Introduction to Phenomenological Research*, Taunton UK, Stan Lester Developments (www.sld.demon.co.uk/resmethy.pdf).

Moran, D. ve Cohen, J. (2012). *The Husserl Dictionary*, Continuum International Publishing.

Morat, D. (2008). Verstehen als Gefühlsmethode. Zu Wilhelm Diltheys hermeneutischer Grundlegung der Geisteswissenschaften. Jensen, U. ve Morat, D. (Ed.), *Rationalisierungen des Gefühls Zum Verhältnis von Wissenschaft und Emotionen 1880-1930* içinde (ss. 101-118), München: Wilhelm Fink Verlag.

Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*, Thousand Oaks: Sage.

Norlyk A. ve Harder, I. (2020). What Makes a Phenomenological Study Phenomenological? An Analysis of Peer-Reviewed Empirical Nursing Studies. *Qualitative Health Research*, 20(3), 420-431.

Odongo, I. ve Ntara, C. (2024). Role of Phenomenology in Management Research. *Int. J. Management Concepts and Philosophy*, 17(4), 427-441.

Outhwaite, W. (2006). *Modern Social Thought*, Blackwell Publishing.

Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de Apaçıklık (Evidenz) Problemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45(1), 27-55.

Ritzer, G. (2007). *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Blackwell Publishing.

Schütz, A. (1932). *Der Sinnhafte Aufbau der Sozialen Welt: Eine Einleitung in die Verstehende Soziologie*. Wien: Springer.

Schutz, A. ve Luckmann, T. (1974). *The Structures of the Life-World I*. London: Heinemann.

Schütz, A. ve Luckmann, T. (1989). *The Structures of the Life-World II*. (Çev. Richard M. Zaner ve David J. Parent). Evanston: Northwestern University Press.

Schutz, A. (2011). *Collected Papers v. Phenomenology and the Social Sciences*, Lester Embree (Ed.) Springer.

Smelser, J. N. (1997). *Problematics of Sociology: the Georg Simmel Lectures 1995*. University of California Press.

Smith, J. A. ve Osborn, M. (2004). Interpretative Phenomenological Analysis. Glynis M. Breakwell, *Doing Social Psychology Research* içinde (s. 229-254). Blackwell Publishing.

Srubar, İ. (2007). *Phänomenologie und Soziologische Theorie*. VS Verlag.

Störig, H. J. (1993). *Kleine Weltgeschichte der Philosophie*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.

Turley, E. L., Monro, S. ve King, N. (2016). Doing it Differently: Engaging Interview Participants with Imaginative Variation. *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, 16 (1-2), 153-162.

Akın, Ş. (2024). Fenomenolojik Yöntem: Teorik Temelleri ve Uygulaması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 26(47), 694-708.

Turowetz, J., Hollander, M. ve Maynard, D. W. (2016). Ethnomethodology and Social Phenomenology. Seth Abrutyn, *Handbook of Contemporary Sociological Theory* içinde (ss. 387–410). Springer.

Wallace, R. A. ve Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Klasik Geleneğin Genişletilmesi*. Leyla Elburuz ve M.Rami Ayas (Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

West, D. (2005). *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, Rousseau, Kant ve Hegel'den Foucault ve Derrida'ya*, Ahmet Cevizci (Çev.). İstanbul: Paradigma.

Wilson, T. D. (2002). *Alfred Schutz, Phenomenology and Research Methodology for Information Behaviour Research*. <http://www.informationr.net/tdw/publ/papers/schutz02.html>.

Wiltsche, H. A. (2015). Intuitions, Seemings, and Phenomenology. *Teorema: Revista Internacional de Filosofía*, 34(3), 57–78.

Wolff, K. H. (2002). Fenomenoloji ve Sosyoloji. Harun Rızatepe (Çev.), Bottomore, Tom ve Nisbet, Robert, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* içinde (ss. 497-553.) Mete Tunçay ve Aydın Uğur (Haz.), Ankara: Ayraç Yayınevi.

Yüksel, P. Ve Yıldırım, S. (2015). Theoretical Frameworks, Methods, and Procedures for Conducting Phenomenological Studies in Educational Settings. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, January 2015, 6(1): 1-20.

Zahavi, D. (2014), Yönelimsellik ve Bilinç, Kaygı, Çağlar Koç (Çev.). *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 22, 167-182.

Extended Abstract

Phenomenology: Theoretical Background And Its Implementation

The validity of sources of knowledge and the accuracy of information in the social sciences have been focal points of intense debate in the modern era. Despite the early support for a positivist approach in social sciences, its limitations have led to the emergence of alternative methodological and epistemological perspectives. In this context, phenomenology has introduced an alternative perspective on how knowledge can be understood and verified in social sciences. Phenomenology bases the source of knowledge on individuals' personal experiences and acknowledges the difficulty of attaining universal knowledge about objective reality. This approach emphasizes how individuals interpret the events they experience and the subjective nature of these experiences, thereby questioning the "objective knowledge" claims obtained through positivist methods in social sciences. Particularly in sociology, this approach seeks to understand social phenomena based on individuals' experiences. One of the prominent contributors to phenomenology is Edmund Husserl. He opposed the methodology of natural sciences and endeavored to establish a new epistemological and methodological foundation for the social sciences. According to him, phenomenology should focus on the "essence of things." This approach emphasizes a conception of knowledge shaped by individual experience and interpretation. Alfred Schütz adapted phenomenology to sociology. Drawing on Weber's concept of "understanding," Schütz applied the phenomenological method to sociological research. Schütz's work allowed phenomenology to be used as a framework in social sciences, especially in sociology, to study how individuals experience and interpret the social world.

This study presents an analysis of the emergence of phenomenology and the phenomenological approach of Edmund Husserl and Alfred Schütz. The first section discusses how Edmund Husserl grounded phenomenology in philosophy, how he treats the concept of consciousness, and methods. Husserl's view of consciousness, his goal of reaching the essence of things and the concept of intentionality are highlighted to explain how consciousness directs itself toward objects or mental content through actions.

The second section examines how Alfred Schütz approached phenomenology from a sociological perspective. Inspired by Husserl's concept of the life-world, Schütz analyzes social action and meaning-construction processes. He discusses how intersubjective meaning is formed in the life-world and offers approaches to how actors construct layers of meaning in a social context. Concepts developed by Schütz, such as typification, intersubjective meaning, and reciprocity of perspectives, are explained, emphasizing that the phenomenological method in sociological research should diverge from the natural sciences. This section provides an examination of the relationship between phenomenology and social sciences, showing the transition from Husserl's philosophical foundations to Schütz's sociological applications.

In phenomenological research, the concept of intentionality is important; it suggests that an individual perceives an object not just as a stimulus but as something meaningful. This requires the researcher to examine the conscious relationship that the individual establishes with that object or event. In this context, the concept of "Lebenswelt" (life-world) is critical in phenomenology, representing the individual's awareness in perceiving objects. As for the implementation in phenomenological research processes, interviews are commonly used to collect data, but other methods, such as observation, journaling, and focus group studies, can also be applied. Open-ended questions in interviews allow participants to express their experiences in their own words, enabling the researcher to gain a deeper understanding of the phenomenon as experienced by the individual. It is crucial to earn the trust of the interviewees, collect data within ethical guidelines, and inform participants about the process. During the interview, the researcher is advised to use the technique of epoche (bracketing) to approach the participants' accounts without judgment or bias. The "imaginative variation" technique can be used in this process to capture meanings, allowing analysis from different perspectives to reach the essence of the phenomenon.

Some challenges encountered in the phenomenological method relate to the validity of the method and the generalizability of the findings. Since phenomenological research often focuses on small and homogenous groups, generalizing to include larger populations is not appropriate. The aim of this method is not to produce generalizable knowledge but to examine the effects of specific phenomena on individuals in depth.

In conclusion, phenomenological research is a method that provides enriching data in social sciences by systematically striving to uncover the meanings of objects or events within subjective experiences. However, to apply this method successfully, the researcher must understand the philosophical background of the approach, adhere to its methodology, and focus on the essence of the phenomenon beyond subjectivity.
